

Bibliography

1. Artemova L. V. Teatralizovannye ihry doshkolnykov [Tekst] / L. V. Artemova. – M.: Prosveshchenie, – 1991. – 223 s.
2. Bohush A. M., Amatieva E. P., Hadzhyradeva S. K. Formirovanie kultury rechi detei doshkolnogo vozrasta [Tekst] / A. M. Bohush ta inshi. – Odessa, – 2002. – 230 s.
3. Vetluhina N. A. Samostoiatelnaia hudozhestvennaia deiatelnost doshkolnikov [Tekst] / N. A. Vetluhina. – M., – 1980. – 178 s.
4. Vyhotskiy L. S. Psiholohiia iskusstva [Tekst] / L. S. Vyhotskiy. – M., – 1968. – 307 s.
5. Melnichiuk M. I. Narodni ihry [Tekst] / M. I. Melnichiuk. – K., – 1999. – 221 s.
6. Sovremennyye problemy teatralno-tvorcheskogo razvitiia doshkolnikov: Sb. Nauch. Tr. [Tekst] / Redkol.: E. K. Chuhmar. A. P. Yershova i dr., – M., izd. APN, – 1998. – 126 s.
7. Tolstoy L. N. Ped. soch [Tekst] / L. N. Tolstoy. – Moskva-Leningrad, – 1948. – 127 s.

Олена Сокурєнко,

м. Миколаїв

УДК 37.032+373.31+140.8

**ФОРМУВАННЯ СВІТОРОЗУМІННЯ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА**

У статті автор розкриває психолого-педагогічний аспект проблеми формування світорозуміння особистості. Аналізуються дослідження порушеної проблеми. Визначається сутність феномену «світорозуміння».

Ключові слова: світогляд, світорозуміння, формування світорозуміння особистості.

In this article, author develops the psychological and pedagogical aspects of the problem of forming the world view of the person. The investigations about damaged problem are analyzed. The essence of the phenomenon "world view" is denoted.

Key words: world-vision, world-view, forming of personal world-view.

Нова модель освіти в Україні спрямовується на пріоритетний розвиток особистості та створення для цього відповідних умов. Згідно з положеннями Національної стратегії розвитку освіти, законів України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», Базового компоненту дошкільної освіти в Україні держава має забезпечувати виховання в дітей демократичного світогляду, національних світоглядних позицій, ідей, поглядів, переконань, розвиток творчих здібностей і навичок самостійного наукового пізнання, самоосвіти та самореалізації особистості. Акцентується увага на пріоритетних завданнях освіти, якими є формування особистості дитини, її наукового світогляду. Отже, сучасна освіта повинна формувати в дитини гуманістичний, цілісний, сформований на засадах наукових знань світогляд.

Світогляд, як інтегральне духовне утворення, спонукає особистість до практичної дії, до певного способу життя та думки. У психолого-педагогічних дослідженнях проблема формування світогляду особистості є однією з центральних, що пояснюється важливістю та складністю вказаного процесу, основоположною роллю світогляду в особистісному розвитку людини та існуванні суспільства.

Мета статті – дослідити психолого-педагогічний аспект проблеми формування світорозуміння дитини дошкільного віку.

Світогляд є система принципів, поглядів, цінностей, ідеалів і переконань, що визначають ставлення особистості до дійсності, загальне розуміння світу, життєві позиції людей. Світогляд – складне духовне утворення, що відзначається широким змістовим наповненням. У структурному плані прийнято виділяти в ньому такі рівні, як світовідчуття, світосприйняття та світорозуміння.

У дослідженнях Л. Виготського, Е. Еріксона, Л. Обухова, Н. Шумакова та ін. указується на зв'язок світогляду з культурою. Н. Менчинська, В. Мухіна, Ф. Михайлов, О. Толстих, В. Трубачов, В. Ясвін та ін. питання формування світогляду розглядають у контексті проблеми формування особистості, розвитку сприйняття й екологічного виховання. У визначеннях поняття «світогляд», сформульованих В. Мухіною та М. Лісіною відображено деякі аспекти дослідження її когнітивної складової, тобто, розумових дій і операцій, що забезпечують формування світогляду.

Л. Божович вважає, що світогляд особистості є «стійкою системою моральних ідеалів і принципів, що стає постійно діючою моральною сполукою, що опосередковує все: їхню поведінку, діяльність, ставлення до навколишньої дійсності та до себе» [2]. На думку Н. Менчинської та Т. Мухіної, світогляд – це важливий компонент структури особистості, пов'язаний з такими особистісними підструктурами: із загальною спрямованістю життєдіяльності людини (ставленнями, мотивами, оцінками, ідеалами), а також з її інтелектуальною стороною (уявленнями, знаннями, вміннями, навичками). Світогляд координує діяльність цієї складної системи взаємозалежностей.

Д. Ельконін і М. Лісіна, говорячи про формування світогляду в дитини дошкільного віку, обмежуються формуванням попередніх планів і ліній дослідження, пов'язане з вивченням аспектів світорозуміння в межах організованого виховного процесу. Л. Виготським було підкреслено, що світогляд як системне особистісне новоутворення, з'являється у підлітковому віці, але починає формуватися з перших років життя.

У працях Л. Виготського стверджується, що в ранньому онтогенезі світогляду передує «миродействие» (рос.). Під «миродействием» (рос.) Л. Виготський розуміє спосіб вираження дитиною ставлення до навколишнього світу, становлення якого відбувається під впливом дорослих [3].

Д. Ельконін підкреслює, що це «тенденція до узагальнення, до встановлення зв'язків, що починає виявлятися в дітей дошкільного віку. Вона складає ту основу, на якій формується абрис світогляду, перша спроба створити картину світу – природи і суспільства» [11]. Це відбувається в спільній з дорослим діяльності.

Образ або світорозуміння виявляється у свідомості дитини за допомогою уявлень і виконує такі функції:

- відображення зв'язків між зовнішнім (оточуючим дитину) і внутрішнім світом особистості (Л. Виготський, М. Лісіна);
- відображення взаємозв'язків спрямованості особистості та знань про предмет цієї спрямованості (Н. Менчинська, Н. Непомняща);
- відображення підсумкового ставлення дитини до навколишнього світу на тому рівні узагальнень, який їй доступний (С. Рубінштейн, Д. Ельконін).

На підґрунті досліджень Л. Виготського та Д. Ельконіна можемо стверджувати, що виховна діяльність є формою участі та впливу дорослих (вчителів, батьків) на світорозуміння дитини. У дитини ставлення до світу існує розгорнуто, тому за допомогою виховної педагогічної діяльності ми можемо впливати на формування її світорозуміння.

Окремі аспекти розвитку світорозуміння дитиною навколишньої дійсності розглядалися вітчизняними й зарубіжними психологами (К. Альбуханова-Славська, Б. Ананьєв, А. Асмолов, І. Бех, М. Боришевський, О. Запорожець, П. Гальперін, В. Гелло, М. Дригус, О. Дусавицький, Я. Коломінський, О. Кононко, Г. Костюк, В. Крутецький, С. Ладивір, О. Леонтєв, С. Максименко, Л. Рубінштейн та ін.). Аналіз праць вітчизняних і зарубіжних психологів (К. Альбуханова-Славська, Б. Ананьєв, А. Асмолов, І. Бех, М. Боришевський, О. Запорожець, М. Лісіна, В. Мухіна, В. Петровський, С. Рубінштейн, А. Маслоу) доводить, що особистісне становлення дитини є процесом виникнення в ході розвитку нових якостей соціальної особи, появи здатності бути носієм свідомості, формування моральної поведінки.

Так, І. Бех обґрунтовує методологічні засади сучасного виховного простору, акцентує увагу на принципі забезпечення виховної функції навчання: «Доцільно організоване за

змістом і формою навчання має високий виховний потенціал: уводить особистість до простору світоглядних ідей, формує соціальні настанови й ціннісні орієнтації, гуманістичну спрямованість особистості, її духовні та матеріальні потреби» [1], відбувається соціалізація дитини. Тому навчальна інформація про природне й соціальне оточення має узгоджуватися з процесом становлення особистості дитини. Лише за таких умов навчально-виховний процес сприятиме «формуванню цілісної картини світу, уявлень про зв'язок навколишнього світу та внутрішнього життя особистості, збагаченню морального досвіду дитини» [1].

Світоставлення, спосіб буття людини як суб'єкта цілеспрямованих творчих змін природного, предметного та соціального середовища були предметом ряду психологічних досліджень (Л. Анциферова, А. Кирилук, С. Рубінштейн, Л. Станкевич та ін.). Так, на думку А. Кирилук, світоставлення поступово набуває основних рис діяльності та цілепокладання, тому світоглядний аспект його вивчення розглядає ставлення людини до світу, як фундаментальну особливість її життєдіяльності, здатність перетворюватися на активне змістовне начало в перетворенні дійсності.

К. Альбуханова-Славська та С. Рубінштейн підкреслюють, що особистість – це цілеспрямована й самоорганізована система, основною функцією якої є здійснення індивідуального способу суспільного буття. У свою чергу, самоорганізація особистості виявляється в тому, що перетворювальна діяльність спрямована як на зовнішнє оточення, так і на неї саму, про що свідчать почуття «Я», реакції на власну поведінку, здатність до самоспостереження, самоаналізу, саморегуляції, самовдосконалення (Л. Анциферова, І. Бех, Л. Божович, А. Веденов, А. Маслоу та ін.).

Отже, світогляд особистості – система поглядів на світ у цілому, на ставлення людини до суспільства, природи, самої себе. В основі світогляду лежить світорозуміння, тобто, сукупність визначених знань про світ.

Підвищення ефективності виховного процесу на засадах гуманістичної педагогіки набуває особливого значення для дошкільної освіти, де закладаються основи світогляду дитини. Серед сучасних досліджень, присвячених різним аспектам гуманізації освіти, необхідно виділити наукові доробки Г. Балла, Є. Барбіної, І. Беха, С. Гончаренка, І. Зязюна, Г. Пустовіта, В. Сухомлинського, А. Суценка та ін.

Підґрунтям педагогічного розв'язання проблеми формування світогляду підростаючого покоління є творчий доробок Г. Ващенко, А. Макаренка, В. Сухомлинського, К. Ушинського та ін. Видатні педагоги наголошували на важливості формування світоглядних уявлень, як невід'ємного компонента розвитку особистості, що базуються на ідеях гуманізму та демократизму.

К. Ушинським визначено основні шляхи формування гуманістичних стосунків між учителем та вихованцем. На його думку, вчитель повинен вчитися сприймати й розуміти душу дитини в усіх її виявах.

А. Макаренко цілі виховання розумів як «програму людської особи, програму людського характеру, до того ж у поняття «характер» я вкладаю весь зміст особистості, тобто, характер зовнішніх виявів, внутрішньої переконаності, політичне виховання, знання» [6]. У центрі цілісної гуманістичної концепції В. Сухомлинського – любов до дитини, турбота про повноту її щастя. «Формування світогляду починається з тієї сходинки мислення, піднявшись на яку, людина немовби оглядає навколишній світ і одночасно відчуває себе частиною світу – активною, творчою силою» [8]. Тому важливе виховне завдання полягає в тому, щоб діти піднялись на світоглядну сходинку у розумовій діяльності, у навчанні, – зазначав В. Сухомлинський. Цінними для нашого дослідження є думки великого педагога щодо виховання світогляду дитини: «Світогляд – це особистісне ставлення людини до істин, закономірностей, фактів, явищ, правил, узагальнень, ідей. Виховання науково-матеріалістичного світогляду є проникненням педагога в духовний світ вихованця» [8]. Думки великого педагога щодо педагогічного впливу на формування світогляду особистості розвивають у своїх працях С. Гончаренко, Т. Поніманська, А. Суценко, Г. Тарасенко та ін.

Педагогічна діяльність реально не перетворює об'єкт, а виступає як організований цілеспрямований вплив на свідомість суб'єкта через передачу знань і формування світогляду, – слушно зауважує А. Сущенко [9]. Одним з чинників формування гуманістичного світогляду визначається «досягнення внутрішньої згоди» між учителем та вихованцем, навіть, якщо вони мають протилежні позиції» [9]. Обґрунтовуючи етапи педагогічного керівництва гуманним самовихованням дітей і молоді, учений вказує на необхідність добору таких методів і форм, «завдяки яким діти під керівництвом вихователя, але самостійно здобували б гуманістичну світоглядну спрямованість, яка б у подальшому перейшла у гуманістичний тип світогляду, що поєднує в собі моральний та ціннісний (аксіологічний) аспекти» [10].

Т. Поніманська підкреслює, що особистісний розвиток дитини неможливий без допомоги дорослого, «...він може успішно здійснюватися за умови, що дорослий дає дитині можливість виступати по черзі в ролі об'єкта виховного впливу, то в ролі суб'єкта власного розвитку. Зокрема, «діяльнісне поле дитина може здобути лише у спільній з дорослим діяльності» [7]. Це доводить необхідність створення вчителем сприятливих умов з метою формування особистості дитини, реалізації суб'єктної парадигми освіти. «Відносини з дорослими презентують дитині суспільство, багатство стосунків у ньому й уперше включають її в соціальну взаємодію. Показником соціалізованості особистості є її зверненість на інших і на себе», – зазначає вчена [7]. Шляхи, форми, методи виховання світогляду в дітей і молоді висвітлено в дослідженнях О. Артюхової, І. Бургун, А. Васильєва, З. Воїнкової, С. Гончаренка, В. Демиденко, Є. Дурманенко, Г. Кондратенко, В. Ільченко, Л. Корміної, І. Метлика, Е. Моносзона, О. Паладянци, Л. Потапюк, М. Ратко, Р. Рогової, Ю. Руденка, О. Шаповал та ін.

Окремі аспекти розвитку світорозуміння дитиною навколишньої дійсності розглянуто в дослідженнях вітчизняних і російських вчених (Н. Бібік, А. Богуш, Л. Варяниця, Н. Гавриш, В. Ільченко, Т. Ковальчук, О. Кононко, С. Курінна, І. Печенко, Т. Поніманська, О. Савченко, Г. Тарасенко, С. Якименко, І. Ярита та ін.).

Формування дитячої картини світу, як складової виховання світорозуміння дитини, є предметом низки сучасних досліджень (Г. Виноградов, Н. Іванова, С. Курінна, М. Осоріна, І. Печенко та ін.). Так, А. Богуш, Л. Варяниця, Н. Гавриш, С. Курінна, І. Печенко визначають «дитячу картину світу, як особову систему світобачення, що містить сукупність уявлень, смислових відношень про основні сторони взаємодії дитини зі світом та виявляється через різні види дитячої активності» [4].

Сформованість початкових елементів світорозуміння вчені Т. Ковальчук, І. Ярита вбачають в умінні застосовувати відомі знання для пояснення окремих фактів, на основі спостережень робити правильні висновки, приділяється увага спілкуванню з природою, у процесі якого формуються уявлення про деякі властивості об'єктів.

Важливими є висновки В. Ільченко щодо визначення поняття «світорозуміння», під яким мають на увазі «понятійний аспект світогляду, систему узагальнених знань про природу, суспільство, місце людини в світі». Ученою подано трактування поняття «природничо-наукове світорозуміння» особистості – це «система знань про природу, яка утворюється в їх свідомості в процесі вивчення природничонаукових предметів, і розумова діяльність зі створення цієї системи» [5].

Таким чином, результатом стосовно проблеми нашого дослідження є формування у дітей гуманістичного, цілісного, сформованого на засадах наукових знань світогляду. Цілісна система знань про навколишню дійсність стає підґрунтям для формування світорозуміння дитини.

Розглянуті психолого-педагогічні підходи до визначення ключових понять дослідження дають можливість визначити сутність феномену «світорозуміння», як усвідомлене ставлення особистості до дійсності та до себе: поєднання знань, досвіду та самосвідомості в цілісну картину світу. Формування світорозуміння у підростаючого покоління передбачає цілеспрямований систематичний педагогічний вплив на особистість з метою становлення ефективних засобів пізнання світу, набуття знань і досвіду в різних сферах життєдіяльності, виховання усвідомленого ставлення до дійсності і до себе, формування цілісної картини світу.

Аналіз досліджень окресленої проблеми свідчить про спрямованість світорозуміння особистості, залежність її формування від певних чинників навколишнього середовища. Перспективним вбачаємо розкриття закономірностей формування світорозуміння особистості, вдосконалення методів керівництва цим процесом у виховній діяльності.

Використані літературні джерела

1. Бех І. Виховання особистості : Сходження до духовності : [наук. видання] [Текст] / І. Бех – К. : Либідь, – 2006. – 272 с.
2. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте [Текст] / Л. И. Божович. – М.: Просвещение, – 1968. – 464 с.
3. Выготский Л. С. Избранные психологические исследования [Текст] / Л. С. Выготский. М. : Изд-во АПН РСФСР, – 1957. – 517 с.
4. Діти і соціум : особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку : монографія [Текст] / [А. М. Богуш, Л. О. Варяниця, Н. В. Гавриш, та ін.] ; Наук. ред. А. М. Богуш; За заг. ред. Н. В. Гавриш. – Луганськ: Альма-матер, – 2006. – 368 с.
5. Ильченко В. Р. Формирование естественнонаучного миропонимания школьников : [кн. для учителя] [Текст] / В. Р. Ельченко. – М. : Просвещение, – 1993. – 192 с.
6. Макаренко А. С. Методика виховної роботи [Текст] / А. С. Макаренко. – К. : Рад. шк., – 1990. – С. 150.
7. Поніманська Т. І. Дитина і соціум [Текст] / Т. І. Поніманська // Дошкільне виховання. – 2004. – № 8. – С. 4–6.
8. Сухомлинський В. О. Народження громадянина [Текст] / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. шк., – 1970. – 288 с.
9. Сущенко А. В. Гуманізація педагогічної діяльності вчителя : [наук.-метод. посіб.] [Текст] / А. В. Сущенко. – Запоріжжя : Прем'єр, – 2003. – 222 с.
10. Сущенко А. В. Етапи педагогічного керівництва гуманним самовихованням учнів [Текст] / А. В. Сущенко // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: зб. наук. пр. – Вип. 22. – Запоріжжя-Київ. – 2002. – С. 85–90.
11. Эльконин Д. Б. Психическое развитие в детских возрастах : под ред. Д. И. Фельдштейна; вступ. статья Д. И. Фельдштейна [Текст] / Д. Б. Эльконин. – М. : Издательство «Ин-т практической психологии», Воронеж : НПО «МОДЭК», – 1995. – 416 с.

Bibliography

1. Bekh I. Vykhovannia osobistosti: Shodzhennia do dukhovnosti : [nauk. vidannja] [Tekst] / I. Bekh K. : Lybid, – 2006. – 272 s.
2. Bozhovych L. I. Lichnost i yeio formirovanie v detskom vozraste [Tekst] / L. I. Bozhovych. – M. : Prosveshcheniie, – 1968. – 464 s.
3. Vyhotskyi L. S. Izbrannye psihologicheskie issledovaniia [Tekst] / L. S. Vyhotskyi M. : Izd-vo APN RSFSR, – 1957. – 517 s.
4. Dity i sotsium : osoblyvosti sotsializatsii ditey doshkilnoho ta molodshogo shkilnoho viku : monohrafiia [Tekst] / [A. M. Bohush, L. O. Varyantsia, N. V. Havrysh, ta in.] ; Nauk. red. A. M. Bohush; Za zag. red. N. V. Havrysh. – Luhansk: Alma-mater, – 2006. – 368 s.
5. Ilchenko V. R. Formirovanie estestvennonauchnogo miroponimaniia shkolnikov : [kn. dlja uchitelja] / V. R. Yelchenko. – M. : Prosveshcheniie, – 1993. – 192 s.
6. Makarenko A. S. Metodyka vykhovnoi roboty [Tekst] / A. S. Makarenko. – K. : Rad. shk., 1990. – S. 150.
7. Ponimanska T. I. Dytyna i sotsium [Tekst] / T. I. Ponimanska // Doshkilne vikhovannia. – 2004. – № 8. – S. 4–6.
8. Sukhomlynskyi V. O. Narodzhennia hromadianyna [Tekst] / V. O. Sukhomlynskyi. – K. : Rad. shk., – 1970. – 288 s.
9. Sushhenko A. V. Gumanizacija pedagogichnoi dijial'nosti vchitelja : [nauk.-metod. posib.] [Tekst] / A. V. Sushhenko. – Zaporizhzhja : Prem'er, – 2003. – 222 s.
10. Sushhenko A. V. Etapi pedagogichnogo kerivnictva gumannim samovihovannjam uchniv [Tekst] / A. V. Sushchenko // Pedagogika i psihologhiia formuvannia tvorchoi osobystosti: problemy i poshuky: zb. nauk. pr. – Vip. 22. – Zaporizhzhia-Kyiv. – 2002. – S. 85–90.
11. Yelkonin D. B. Psikhicheskoe razvitie v detskih vozrastah : pod red. D. I. Feldshyteyna; vstup. statiiia D. I. Feldshyteyna [Tekst] / D. B. Yelkonin. – M. : Izdatelstvo «In-t prakticheskoe psihologii», Voronezh : NPO «MODJeK», – 1995. – 416 s.